

29. Поппе А. Заснування митрополії Русі в Києві // УІЖ. – К., 1969. – № 6.
30. Поппэ А.В. О зарождении культа свв. Бориса и Глеба и о посвященных им произведениях // *Russia mediaevalis*. – München, 1995. – Т. VIII, 1.
31. Пуцко В. Византия и искусство Древней Руси (XI-XIII вв.) // Проблемы славяноведения. – Брянск, 2004. – Вып. 6.
32. Слово о законе и благодати митрополита Киевского Илариона / Изд. подг. А. М. Молдован // Библиотека литературы Древней Руси. – СПб., 1997. – Т. 1. XI-XII века.
33. Толочко П. Древний Киев. – К., 1983.
34. Франклин С., Шепард Д. Начало Руси 750-1200. – СПб., 2000.
35. Франчук В. Отражение языческого мировоззрения славянства в древнерусском летописании // Культура славян и Русь. – М., 1998.
36. Хроника Титмара Мерзебургского // Латиноязычные источники по истории Древней Руси. Германия. IX-первая половина XII в. / Сост., перев., коммент. М.Б. Свердлова. – М.-Л., 1989.
37. Чтение о святых мучениках Борисе и Глебе // Памятники древнерусской литературы. – Пг., 1916. – Вып. 2. Жития святых мучеников Бориса и Глеба и службы им / Подг. Д. И. Абрамович.
38. Шахматов А.А. Как назывался первый русский святой мученик? // Известия имп. АН. – 1907. – IV серия. – № 9.
39. Шероцкий К. Киев. Путеводитель. – К., 1917.
40. Щапов Я. Н. Государство и церковь Древней Руси X-XIII вв. – М., 1989.
41. Muller L. Zum Problem des hierarchischen Status und jurisdiktionellen Abhangigkeit der russischen Kirche vor 1039. – Köln; Braunsfeld, 1959 (Osteuropa und der deutsche Osten, III. 6).
42. Poppe A. The Original Status of the Old-Russian Church // *Acta Poloniae Historica*. – W-wa, 1979.

Вінцовський Т. С.

УДК94(477.75):324"1917"

РАДА НАРОДНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ: "УКРАЇНСЬКИЙ ЧИННИК"

Стаття присвячена передумовам та обставинам формування Ради народних представників Таврійської губернії та її впливу на політичні процеси в регіоні. Основна увага приділяється участі українських товариств Таврійської губернії в дискусіях політичного характеру, зокрема територіальної приналежності північних повітів губернії.

Ключові слова: Тимчасовий уряд, революція, Рада народних представників Таврійської губернії, Губернський виконком українських організацій Таврії, УНР.

Регіональний зріз революції 1917 року серед комплексу досліджуваних проблем протягом багатьох десятиліть посідав другорядне значення, адже основна увага істориків була прикута до центрального управлінського апарату. Це й зрозуміло, оскільки саме в Петрограді та Києві генерувалися ідеї, які ставали магістральними для вирішення політико-економічних колізій та приймалися рішення, за якими функціонували різноманітні суспільні інституції. Втім у провінції виникали свої політико-владні конструкції, покликані, з одного боку, виконувати розпорядження, що йшли з центру, а з другого, миттєво реагувати на виклики місцевого масштабу. У різних губерніях могли бути відмінні конфігурації організацій революційного часу, що брали на себе функції "захисників спокою та борців з анархією" і складалися з представників найбільш впливових політико-партійних таборів. Такою структурою восени 1917 р. стала Рада народних представників (РНП) Таврійської губернії, що об'єднала навколо себе як політичних союзників, так і конкурентів.

Започаткував вивчення обставин створення РНП ще у 1950-х рр., П. Надинський [6, с. 93-111], але в подальшому дана тема не знайшла свого дослідника, а сама владна інституція не стала об'єктом окремого аналізу й згадувалася лише побічно [1, с. 60-81; 4, с. 53-83]. І практично тотально не виділявся так званий "український чинник", який трактується автором водночас у двох ракурсах – участь національних українських товариств у діяльності РНП та проблема територіальної приналежності північних повітів Таврійської губернії, на які, за допомогою своїх місцевих осередків, претендував Київ. Однією з причин ігнорування РНП Таврійської губернії з боку науковців стала обмежена джерельна база, сконцентрована передусім в масиві періодичної преси. Таким чином, в даній статті ставиться завдання з'ясувати причини та обставини створення зазначеної владної структури, чисельний склад, в тому числі пропорцію представництва, її вплив на розгортання/гальмування революційних подій.

Точкою відліку напередодні конструювання РНП Таврійської губернії став державний переворот, організований більшовиками в Петрограді 25 жовтня 1917 р. Після чого усі політично активні підструктури Таврійської губернії розділилися на 3 умовні табори. До першого можна віднести переважну частину загальноросійських і єврейських партій, рад робітничих, солдатських, селянських депутатів й органів місцевого самоврядування, які залишались переконаними прихильниками збереження цілісності Російської держави у звичних для імперії кордонах, навіть без виділення автономних округів. На їхню думку система влади мала вибудовуватися за коаліційним та паритетним принципом, що забезпечувало б подаль-

ший вплив на прийняття усіх принципових рішень в межах Таврії. До другого табору увійшли представники кримсько-татарських та українських мезоліт краю, наприклад, Губернський виконком українських організацій Таврії, згуртовані з другої половини осені 1917 р. в Кримському революційному штабі. Їхня стратегічна лінія базувалася на реальному, а не декларативному праві націй на самовизначення, тому падіння Тимчасового уряду вони сприйняли без інфернальних переживань, оскільки кінцевою метою своєї діяльності вважали утвердження відповідно Кримської та Української республік як автономних/повноправносуб'єктних демократичних держав. Отже, вимушено перетворилися у політичного та ідеологічного конкурента першого табору. У територіальній суперечці виходили з домовленостей про безумовну належність північних повітів Таврійської губернії УНР, а в межах інших адміністративно-територіальних одиниць – утворення Кримської республіки.

Нарешті третій табір уособлювали більшовики, яким Раднарком Росії делегував повноваження наблизити реалізацію петроградського сценарію захоплення влади. Цим визначалася уся їхня поведінка. Вважаючи більш сильним супротивником російську "революційну демократію" й не маючи достатньо сил та підтримки серед населення регіону, вони змушені були декларувати прихильність до татарсько-українських прагнень, щоб заручитися їхньою підтримкою та по мірі можливості замаскувати справжні наміри.

Не залишився пасивним спостерігачем за подіями в Таврійській губернії й Київ, навіть попри дихотомне уявлення про географічні претензії на цей край. 13 листопада до канцелярії Таврійського губернського комісара надійшла телеграма українського уряду, в якій йшлося про підпорядкування усіх губернських і повітових комісарів саме Генеральному секретаріату УНР [2, арк. 3]. За три дні, можливо через відсутність відповіді на перше послання, Генеральний секретаріат надіслав до Сімферополя ще одну телеграму за підписом В. Винниченка, у якій повторно наголошував, що з моменту проголошення УНР губернські та повітові комісари стають органами влади Української республіки (підлягали юрисдикції генеральному секретаріату внутрішніх справ), повинні залишатися на місцях, й ніхто, окрім київського уряду, немає права усунути їх з посад [2, арк. 5, 39]. А губернському комісару запропоновано йменуватися народним комісаром УНР по Таврійській губернії [11, 17 ноября]. Зазначимо, що до кінця 1917 р. подібне спілкування тривало, як наприклад навколо прохання Києва до Губернського комісара Таврії двічі на місяць повідомляти про становище в губернії, чи не спостерігаються анархічні тенденції та пору-

шення порядку або подавати дані щодо наявності вільнокозацьких організацій [2, арк. 39, 46].

Зрозуміло, що Таврійські губернські й міські владні структури, маючи скоріше протилежні від центральнорадівських ідеологічні установки, направлені на збереження єдиної та неподільної Російської держави, ставилися до виконання покладених на них обов'язків доволі специфічно, себто залишаючись на державній службі, зберігали звичні для себе уявлення про стосунки з різними етнічними громадами, зокрема українцями. Вони були переконаними, що існування УНР є явищем не тільки дивним, але й тимчасовим. Наведемо промовистий приклад, який, на нашу думку, якнайкраще характеризує психологічний стан губернських чиновників. Після того як українці-біженці з Холмщини (22 родини), які мешкали в Казані, вирішили повернутися до України й звернулися до Таврійського губернського комісара з проханням надати таку можливість у межах Мелітопольського повіту, то останній відповів представнику прохачів, який писав клопотання українською мовою, буквально наступне: "что ты мне дашь бумагу написанную по хахлацки, у нас здесь Россия и писать надо по русски" [2, арк. 58].

Вищезазначені колізії не стали принциповими перешкодами для подальшого пошуку точок дотику між конкуруючими угрупованнями, що пояснюється відсутністю суттєвої переваги тої чи іншої сторони. У результаті попередніх домовленостей між політичними й національними організаціями Таврії різного ідеологічного толку на губернському з'їзді місцевих самоуправлінь, національних організацій і партій, скликаному 20 листопада кадетами, есерами та меншовиками, на який з'їхалося до 400 делегатів [6, с. 96], було створено РНП, на чолі з меншовиком П. Новицьким [1, с. 71], яка складалася з 48 осіб [6, с. 75]. П. Надинський, на основі архівних документів, з'ясував питому вагу представництв від організацій. З його праці видно, що РНП формувалася за таким принципом: від земств та рад селянських депутатів делегувалося по 9 осіб, від міських дум й рад робітничих і солдатських депутатів – по 6, від татарських і українських товариств – по 3, від профспілок та деяких етнічних громад (росіян, євреїв й кримчаків, німців) – по 2, від греків, вірмен, естонців й Кримського революційного штабу – по 1 [6, с. 97], й мала бути виконавчою владою в Таврійській губернії [7, с. 67]. Перед нею стояли наступні завдання: регулювати економічне життя краю, постачати продукти харчування населенню і, начебто, навіть друкування грошей. З іншого боку, покладалися і політичні функції, які поки не мали чіткого визначення, але вочевидь, малося на меті не допустити ескалації ситуації, щоб не повторився петроградський сценарій [8, с. 101, 431].

Проте під рукою дослідника є й інші джерела, які доповнюють сказане, оскільки з'їзд, що тривав 3 дні проходив в умовах постійної полеміки й часто приймав контрверсійні рішення. Радянська історіографія фактично обходила стороною роль представників таврійських українських громад в конструюванні РНП. Натомість ця роль виходила за рамки сухих цифр, наведених вище. Голова Губвиконкому українських організацій Таврії соціаліст-самостійник О. Андрієвський, виступаючи 20 листопада на зазначеному губернському з'їзді, озвучив вимогу не стільки очолюваної ним підструктури, скільки Таврійського українського національного губернського з'їзду [12] виділити в новій представницькій інституції 30 голосів з повною правомочністю. Не менш важливою, для розуміння того наскільки географічно широко розгорнули свою діяльність українські національні товариства, стала інформація доповідача про пропорції та квоти. Вони мали бути такими: по 3 делегати від українського національного з'їзду та губернської ради, по 2 – від повітових, міських і військових організацій [11, 21 ноября]. Якщо відштовхуватися від кількості повітів та відомих нам військових комітетів (Сімферополь, Севастополь, Феодосія), то міських комітетів могло бути зовсім мало. Але це за умови, що в усіх повітах існували свої українські ради.

Мотиваційна частина заклику О. Андрієвського несла в собі принципово нові тези й базувалася на розумінні остаточного банкрутства Тимчасового уряду, відтак необхідності створити коаліційну владу, яка б складалася з національних товариств, а міське та земське самоврядування зосередилося б на вирішенні специфічних завдань [11, 21 ноября], можна здогадатися, що малося на увазі господарських. Пропозиція очільника українських губернських товариств викликала серйозну та достатньо тривалу дискусію, адже подібні вимоги до розширення членства ставили тепер татарські й єврейські фракції, ради (совети) тощо. Довелося перенести роботу форуму на наступний день, коли присутні задовольнили клопотання різних організацій щодо представництва. Воно затверджувалося з наступною питомою вагою: 30 місць мав здобути український блок, 22 – кримськотатарський, по 4 – єврейські та німецькі партії та товариства, по 2 – кримчаки, естонці, греки, ради (совети) та інші. При цьому у прикінцевому рішенні вказувалося, що така пропорція відповідає силі й впливовості представницьких структур. З усього різноголосся виділялася тільки невдоволеність російської етнічної групи, яка, устами В. Поліванова, озвучила протест щодо принципів формування влади. На його думку політична складова замінювалася національною [11, 23 ноября].

Своєрідний політичний контрудар, який би частково нейтралізував перевагу української та татарської фракцій у РНП, щодо принципів форму-

вання цього органу влади, виніс на розгляд присутніх член губернської земської управи П. Бобровський. Він запропонував, щоб "Распоряжения всякого рода незаконных властей... должны исполняться лишь тогда, когда эти распоряжения соответствуют действительным интересам государства и края" [11, 23 ноября].

Але дана теза скоріше викликала нову хвилю полеміки аніж вгамувала пристрасті. По суті дискусії з національного питання вийшли за межі проблем Таврійської губернії й торкалися загальнодержавних справ. При цьому звичною залишалася аргументація сторін. На порядок денний знову вийшло невіршене, й чи не найболючіше питання про приєднання північних повітів до УНР. Присутнім оголосили, що низка волосних земських зборів (Дмитрівські Бердянського повіту, Верхньо-білозерські, Михайлівські та Цареведарівські Мелітопольського повіту) висловилися проти цього. Знову активним полемістом проявив себе О. Андрієвський, доводячи хибність думки про узурпацію влади з боку Центральної Ради. Він намагався довести присутнім, що це сталося в результаті паралічу Тимчасового уряду і самовільних дій більшовиків, а сама УЦР є не вузьконаціональним чи класовим органом, а радше всенародним. Як завжди слова представника українського уряду вирішили підтримати кримські татари, які вкотре вітали можливість формування території УНР у оголошених кордонах й закликали зосередитись на конструюванні влади не губернської, а кримської [11, 23 ноября].

Мабуть тому не слід дивуватися, що здавалося б прийняті 21 листопада рішення про національний характер РНП, продовжували обговорюватися на третьому засіданні 22 листопада [11, 24 ноября]. Врешті решт, більшістю голосів при 3-х проти і 33-х, хто утримався, було прийнято довгоочікувану прикінцеву резолюцію, у якій йшлося про заснування РНП Таврійської губернії в складі 48 осіб, як тимчасового вищого органу губернської влади [11, 25 ноября].

РНП 24 листопада обрала президію, яка складалася з 10 осіб за таким принципом делегування: від українських товариств та земств – по 2 особи, по 1 – від кримських татар, ради робітничих депутатів, ради селянських депутатів, міських самоврядувань, ще 2 – від інших етнічних груп. Виконавчим органом ставала колегія губернського комісаріату, яку формували П. Біанкі (від губернського з'їзду), А. Озенбашли (від Кримського революційного штабу) та В. Поліванов (від земств), а головою обрали делегата від рад селянських депутатів І. Штвана. Від українських товариств до Ради народних представників делегувалися О. Андрієвський та Старий [4, с. 60; 11, 25 ноября]. У джерелах ще фігурував П. Дідик [11, 25

ноября], але він найімовірніше став кандидатом до президії, адже їхня квота обмежувалася 2-а особами.

На початку грудня, президія РНП постановила скликати 17 грудня у Мелітополі з'їзд представників 3-х північних повітів з питання участі місцевого населення у виборах до Всеукраїнських Установчих зборів [3, арк. 22]. Також було надіслане запрошення усім національним та політичним організаціям делегувати на 28 грудня до Сімферополя по 1 особі на засідання комісії по виробленню положення для виборів до Кримських Установчих зборів. Серед потенційних учасників наради фігурував Губернський виконавчий комітет українських організацій Таврії та УПСР [3, арк. 22].

Мелітопольський з'їзд представників північних повітів Таврійської губернії провів роботу 17 грудня. 158 з 200 делегатів на пропозицію українського есера К. Залізняка проголосували за рішення підтримати Центральну Раду та взяти участь у виборах до Українських Установчих зборів [10, с. 76]. А остаточною крапку про приєднання до УНР мало бути поставлено після плебісциту [5, с. 41].

У Києві інформацію про Раду народних представників Таврійської губернії слухали на засіданні уряду аж 22 грудня 1917 р. Доповідачем з питання виступив О. Шульгин, який загалом підтвердив викладені вище постулати, додавши до них підготовку виборів до Українських Установчих зборів й бажання таврійської влади розповсюдити свій вплив у тому числі на північні повіти. В ході дискусії виявилось, що присутні не надто оптимістично трактували перспективи співпраці з Радою народних представників, відтак оцінки були радше негативними. Зокрема М. Ткаченко, аргументуючи недержавним походженням цієї підструктури, закликав Генеральний секретаріат не "входити в офіційні зносини". Додав негативних відтінків й Д. Антонович, сказавши що до організації увійшли люди, які виступають і проти УНР, і проти татарської автономії [9, с. 58], навіть попри входження представників обох національно-громадських й політичних товариств до Ради народних представників. Зрештою, вже в грудні 1917 р. більшовицькі осередки Таврійської губернії розпочали реалізацію сценаріїв по захопленню влади в краї, тому політичні дискусії були замінені силовим протистоянням. Відтак, більшість поставлених перед Радою завдань втрачали свою актуальність, а на початку 1918 р. остаточно були нівельовані розгортанням тактики "червоного терору" і невизнанням права на існування існуючої моделі влади.

Отже, Рада народних представників Таврійської губернії виникла в результаті падіння Тимчасового уряду й подальшої трансформації вертикалі влади як у центрі (тепер не лише в Петрограді, а й у Києві), так і на

місцях. Хоча ініціатива в створенні Ради йшла від найбільш впливових у Таврії партійних і громадських організацій, міських самоврядувань, що висували гасло збереження єдиної Російської держави, активну участь у процесі взяли й українські політичні товариства, зокрема Губернський виконавчий комітет українських організацій Таврії (голова – О. Андрієвський), що свідчило про наростання впливу не стільки вказаного комітету, але й загалом Центральної Ради. Питання територіальної приналежності північних повітів Таврійської губернії, не зважаючи на активну агітацію/контрагітацію, не перейшло в площину практичного вирішення.

Vintskovsky T.

THE COUNCIL OF PEOPLE'S REPRESENTATIVES TAURIDE PROVINCE IN THE 1917 REVOLUTION, "THE UKRAINIAN FACTOR"

Article is devoted to background and circumstances forming the Council of People's Representatives Tauride province and its impact on political processes in the region. The focus is on participation of Ukrainian companies Tauride province in political discussions, including territorial affiliation northern districts of the province.

Key words: Provisional Government, the revolution, the Council of People's Representatives Tauride province, provincial executive committee Tavria Ukrainian organizations, UNR.

Винцковскій Т.С.

СОВЕТ НАРОДНЫХ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ТАВРИЧЕСКОЙ ГУБЕРНИИ В РЕВОЛЮЦИИ 1917 ГОДА: "УКРАИНСКИЙ ФАКТОР"

В статье рассматриваются предпосылки и обстоятельства формирования Совета народных представителей Таврической губернии и ее влияния на политические процессы в регионе. Основное внимание уделено участию украинских обществ Таврической губернии в дискуссиях политического характера, например, территориальной принадлежности северных уездов губернии.

Ключевые слова: Временное правительство, революция, Совет народных представителей Таврической губернии, Губернский исполком украинских организаций Таврии, УНР.

Джерела та література

1. Бикова Т. Суспільно-політичні процеси у Криму в 1917 р. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Випуск 10. – К., 2004. – С. 60-81.
2. Державний архів Автономної республіки Крим. – Ф. Р-1694. – Оп. 1. – Спр. 70. – 81 арк.
3. Там само. – Спр. 66. – 102 арк.

4. Зарубин В.Г. Межнациональные отношения, национальные партии и организации в Крыму (начало XX в.-1921 г.) // Историческое наследие Крыма. – 2003. – №1. – С. 53-83.

5. Королев В.И. Таврическая губерния в революциях 1917 года (Политические партии и власть). – Симферополь: Таврия, 1993. – 86 с.

6. Надинский П.Н. Победа Великой Октябрьской социалистической революции в Крыму // Борьба большевиков за власть Советов в Крыму. – Симферополь, 1957. – С. 93-111.

7. Оболенский В.А. Крым в 1917-1920-е годы // Крымский архив. – 1994. – №1. – С. 59-86.

8. Триумфальное шествие Советской власти. Ч. 2. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1963. – 495 с.

9. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. – К.: Наукова думка, 1997. – Т. 2. – 422 с.

10. Федунів В. Ставлення рад і самоуправлєнь Таврійської губернії до Центральної Ради та УНР // Історія: Третій міжнародний конгрес українців. – Харків, 1996. – С. 73-77.

11. Южные ведомости (Симферополь). – 1917.

12. У джерелах не збереглися порядковий номер, дата й рішення цього форуму. Тому можна тільки припустити, що це міг бути III-й губернський з'їзд, який планувався у середині осені.

Гальчинський В.Л.

УДК 94(477.4+476)

ДИВЕРСІЙНА ТА ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЕРНІГІВСЬКО-ВОЛИНСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО З'ЄДНАННЯ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ О.Ф. ФЕДОРОВА НА ТЕРИТОРІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ (1943-1944 РР.)

У статті показано диверсійну та військову діяльність партизанів Чернігівсько-Волинського з'єднання в тилу німецьких військ під час Великої Вітчизняної війни. Висвітлюється повідомлення радянських партійно-партизанських керівників про боротьбу партизан-федорівців проти нацистських окупантів. Показано стратегію та тактику боротьби Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання. Розкриваються причини ефективної боротьби партизан-федорівців проти ворогів.

Ключові слова: Чернігівсько-Волинське партизанське з'єднання, партизани, Олексій Федоров, окупанти, Ковельський вузел.

Значимість теми визначається тим суспільним інтересом, щодо діяльності радянських підпільників та їх командирів на початковому періоді війни з німецькими загарбниками, який збільшився останнім часом у зв'яз-